

УДК 347.191.6

О.М. ЗУБАТЕНКО, Донецький юридичний інститут ЛУВС МВС України

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ПРАВ АКЦІОНЕРІВ ПІД ЧАС СТВОРЕННЯ АКЦІОНЕРНИХ ТОВАРИСТВ ШЛЯХОМ РЕОРГАНІЗАЦІЇ

Ключові слова: акціонерне товариство, реорганізація, реєстрація, акція, емісія, акціонери, права акціонерів

Інститут реорганізації юридичних осіб досліджено у вітчизняному законодавстві явно недостатньо, тому існує декілька проблем щодо порушення прав акціонерів. Деякі положення, що торкаються цієї процедури, відображені у Цивільному та Господарському кодексах України, низці інших нормативно-правових актів. Питання реорганізації юридичних осіб тією чи іншою мірою були предметом дослідження як учених-господарників, так і цивілістів. Зокрема, розв'язанню зазначених проблем приділяли увагу Р.Г. Афанасьєв, О.М. Вінник, В.В. Джунь, Л.М. Дорошенко, Г.Л. Знаменський, О.В. Кузнецов, І. Кучеренко, В.К. Мамутов, В.І. Марков, Б.М. Поляков, І. Пушко, Н.О. Саніахметова, І.В. Спасибо-Фатєєва, С. Тєньков, М.І. Титов, Я.М. Шевченко, В.С. Щєрбина, О.С. Янкова та інші.

Метою цієї статті є визначення основних рис реорганізації як механізму створення нових акціонерних товариств та визначення основних засад захисту прав акціонерів під час реорганізації. Її новизна полягає у розкритті основних проблем, з якими стикаються акціонери при реорганізації акціонерних товариств та в запропонованому механізмі захисту порушеного права.

Згідно зі ст.104 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) юридична особа припиняється внаслідок передачі майнових прав та обов'язків іншим юридичним особам- правонаступникам (злиття, приєднання, по-

діл, перетворення) або в наслідок ліквідації [1]. Стаття 45 Господарського кодексу України (далі – ГК України), яка регламентує організаційні форми підприємства, разом із порядком створення, державної реєстрації та ліквідації суб'єкта господарювання містить також і порядок реорганізації [2]. Таким чином, створення акціонерного товариства шляхом реорганізації вже наявної юридичної особи не суперечить чинному законодавству України.

У будь-якому разі юридичні особи, що створюються у процесі реорганізації, стають правонаступниками акціонерних товариств, що реорганізуються згідно з передавальним актом (злиття, приєднання та перетворення) або розподільчим балансом (поділ). За змістом ст.ст.104-109 ЦК України правонаступництво у процесі реорганізації визначається як те, що новим юридичним особам передається згідно з передавальним актом або розподільчим балансом усе або частина майна, кредиторська та дебіторська заборгованість товариства, що реорганізовується [1].

Під час реорганізації правонаступник несе відповідальність за борги юридичної особи, що реорганізовується, у повному обсязі, незалежно від отриманих ним активів. Таку думку поділяє і Вищий Арбітражний Суд України, який у п.10 Роз'яснення «Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств» від 12.09.1996 р. зазначив, що «нові підприємства, до яких внаслідок реорганізації перейшли майнові обов'язки, несуть по ним майнову відповідальність також у випадках, коли прийняте ними майно не покриває вимог кредиторів в обсягах, визначених установчими документами про реорганізацію правопередника» [3].

На жаль, створення акціонерного товариства у процесі реорганізації Закон України «Про господарські товариства» не регулює [4]. Зазначена прогалина у законодавстві незначною мірою заповнена відомчим нормативним актом – Положенням про порядок

реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію в під час реорганізації товариства, затвердженим Рішенням Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку (далі – Комісія) від 30.12.1998 р., № 221 [5]. Вказане Положення регулює питання реорганізації акціонерних товариств, містить достатньо повний та докладний опис послідовності дій при реорганізації, однак не надає можливості повною мірою захистити права акціонерів.

Аналіз законодавства дозволяє виділити основні принципи створення нових акціонерних товариств у процесі реорганізації.

1. Акціонерні товариства, які мають кредиторську заборгованість, зобов'язані здійснювати реорганізацію з дотриманням вимог переведення боргу, передбачених ст.ст.512, 513 ЦК України.

2. Сумарний розмір статутних капіталів господарських товариств до їх реорганізації повинен дорівнювати сумарному розміру їх статутних капіталів після реорганізації.

3. Під час емісії акцій у період реорганізації товариства продаж акцій не здійснюється. У період реорганізації здійснюється обмін акцій або часток у статутному капіталі товариства, яке реорганізується, на акції або на частки у статутному капіталі товариства, що створюється у процесі реорганізації шляхом злиття, поділу, виділення, перетворення, або на акції акціонерного товариства, в якого збільшується розмір статутного капіталу внаслідок реорганізації шляхом приєднання.

4. З метою захисту прав акціонерів акціонерне товариство, яке прийняло рішення про реорганізацію, зобов'язано здійснити оцінку та викуп акцій акціонерів, які потребують цього, у разі, коли акціонери не голосували за прийняття рішення про реорганізацію та звернулися до товариства з письмовою заявою. Викуп акцій здійснюється за ціною, визначеною угодою сторін, але не нижчою від номінальної вартості акцій.

5. Не допускається обмеження строків видачі документів фізичним та юридичним особам щодо підтвердження їх прав власності на акції акціонерних товариств, створених

у процесі реорганізації.

6. Реєстрація випуску акцій відкритих та закритих акціонерних товариств, що змінили свою організаційно-правову форму у період реорганізації шляхом виділення або поділу, здійснюється одночасно.

7. Якщо номінальна вартість акцій товариств, що беруть участь в реорганізації, не надає можливості здійснити обмін їх акцій на акції чи частки у статутному капіталі інших товариств відповідно до вимог зазначеного Положення, то такі товариства повинні здійснити попередню операцію деномінації акцій (зміна номінальної вартості акцій, яка супроводжується дробленням або консолідацією акцій).

Аналіз юридичної літератури дозволяє виділити такі етапи реорганізації:

1. Визначення господарської організації (господарських організацій), у процесі реорганізації якої має виникнути нове акціонерне товариство.

2. Вибір способу реорганізації (поділ, виділення, злиття, приєднання, перетворення) та прийняття про це рішення компетентним органом (органами).

3. Здійснення попередніх дій, які вирізняються способом реорганізації організаційно-правових форм учасників реорганізації (укладення угоди між учасниками реорганізації у формі злиття або приєднання; затвердження розподільчого балансу у разі реорганізації шляхом поділу чи виділення).

4. Здійснення розрахунків (викуп акцій, часток, паїв) з учасниками господарських організацій кооперативного типу, що беруть участь в реорганізації, якщо ці учасники голосували проти реорганізації.

5. Затвердження статуту акціонерного товариства, створюваного у процесі реорганізації, обрання органів товариства.

6. Державна реєстрація щойно створеного акціонерного товариства та відповідно анулювання державної реєстрації юридичних осіб, які припинили свою діяльність унаслідок реорганізації.

Прийняття рішення про реорганізацію згі-

дно із ЦК України (ст.ст.106. 159), ГК України (ст.59) та Законом України «Про господарські товариства» (ст.41) є виключною компетенцією загальних зборів акціонерів. Рішення про реорганізацію повинно прийматися ними кваліфікованою більшістю голосів (75 % від присутніх на зборах акціонерів). Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок» містить вимогу про те, що емітент зобов'язаний направити Держкомісії з цінних паперів інформацію про прийняття рішення про реорганізацію, а також опублікувати цю інформацію в офіційній газеті фондової біржі [6].

Під час реорганізації товариств шляхом злиття значну роль відіграє затверджуваний загальними зборами порядок обміну акцій (часток) одного товариства на акції іншого. «Якщо збільшити вартість одних акцій, зменшивши вартість інших, та «провести» це рішення через збори акціонерів, можна домогтись посилення контролю над акціонерним товариством» [7, с.27].

Вважаємо за доцільне послідовність дій емісії акцій під час реорганізації акціонерних товариств розглянути на прикладі реорганізації товариства шляхом злиття.

У разі злиття товариства з іншим товариством усі майнові права та обов'язки кожного з них переходять до товариства, яке створилося під час злиття. Послідовність дій, які здійснюють товариства під час емісії акцій у процесі реорганізації шляхом злиття, наступний:

- прийняття вищим органом кожного товариства рішення про реорганізацію у формі злиття, про погодження проекту договору про злиття, про погодження передавального акта (балансу), а також прийняття рішення про емісію акцій товариства, створеного шляхом злиття;

- підпис товариствами, що реорганізуються, погодженого з іншими органами товариства договору про злиття;

- отримання згоди Антимонопольного комітету України на злиття товариств (у випадках, передбачених законодавством);

- оцінка та викуп акціонерним товариством, що реорганізовується, акцій в акціонерів з дотриманням вимог п.1.7 Положення;

- обмін акцій чи часток у статутних капіталах товариств, які реорганізуються, на письмові обов'язки про видачу відповідної кількості акцій (сертифікатів акцій) чи часток товариства, що створюється шляхом злиття;

- прийняття установчими зборами товариства, створеного шляхом злиття, рішення про створення товариства, про узгодження статуту, про обрання органу управління, а також вирішення інших питань, пов'язаних з реорганізацією, якщо це було передбачено договором про злиття;

- реєстрація у Комісії випуску акцій товариства, створеного шляхом злиття;

- обмін письмових зобов'язань на акції чи частки у статутному капіталі товариства, створеного шляхом злиття.

Договір про злиття повинен містити відомості про порядок та умови злиття, про порядок обміну акцій чи часток у статутних капіталах товариств, які реорганізуються шляхом злиття, на акції акціонерного товариства або частки у статутному капіталі, створеному шляхом злиття.

Позитивно оцінюючи у цілому Положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариств, вважаємо за доцільне критично проаналізувати деякі позиції цього відомчого акта, який не забезпечує на належному рівні захист інтересів акціонерів.

Однією з норм, що повинна, на нашу думку, захищати інтереси кредиторів, є п.1.10 Положення. Зміст цієї норми полягає у вимозі, щоб суми статутних капіталів товариств- правонаступників, створених під час реорганізації у формі виділення та поділу, дорівнювали обсягу статутного капіталу компанії- попередниці. На практиці зазначена норма ускладнює розрахунок коефіцієнта конвертації акцій. Наприклад, під час злиття двох компаній основним показником, що враховується у процесі розрахунку пропорції, в якій

будуть обмінюватись акції старих компаній на акції нової, є вартість «чистих» активів, що припадає на оцінку номінальної вартості однієї акції тієї чи іншої компанії. А цей показник рідко збігається у різних компаній. При цьому необхідно також урахувати, що кожен акціонер повинен отримати цілу кількість акцій.

У ЦК України міститься норма, метою якої є захист прав кредиторів юридичної особи, що реорганізовується (у тому числі й акціонерного товариства). Так, згідно з п.1 ст.107 ЦК України у разі створення акціонерного товариства шляхом злиття, приєднання, поділу та перетворення кредитор, товариство, що реорганізовується, можуть вимагати від нього припинення та дострокового виконання обов'язків. Однак Цивільним кодексом не визначено, до якого моменту підлягають розгляду та ким задовольняються вимоги кредиторів юридичної особи, що реорганізовується, про припинення чи дострокове виконання обов'язків та відшкодування збитків. Тому доцільно було б норму ст.107 ЦК України доповнити.

Слід погодитись з думкою А.П. Єфименко, який визначає принципи захисту акціонерів під час реорганізації.

1. Усі прості акції компанії повинні надавати однаковий обсяг прав. Із цього принципу витікають такі правила: а) співвідношення часток акціонерів у капіталі компаній, що створились під час реорганізації у формі поділу, виділення, перетворення, має відповідати співвідношенню часток у капіталі компанії-попередниці; б) під час реорганізації у формі злиття чи приєднання співвідношення частки акціонерів у межах частини капіталу, компанії- правонаступниці, яка випадає на долю акціонерів компанії-попередниці, повинно зберігатися; в) під час реорганізації у формі поділу чи виділення кожен акціонер компанії-попередниці повинен отримати у відповідній пропорції акції всіх компаній- правонаступниць.

2. Усі привілейовані акції компанії у межах кожного окремого випуску повинні надавати своїм власникам рівні права.

У зв'язку з тим, що привілейовані акції не набули значного поширення в Україні, проблема захисту прав акціонерів-власників привілейованих акцій під час реорганізації має найімовірніше теоретичне, а не практичне значення, і полягає у тому, що після реорганізації привілейовані акції компанії повинні надавати своїм власникам обсяг прав не менший, ніж до реорганізації.

3. Акціонери повинні мати можливість ознайомлення та ретельної перевірки договорів, планів та інших документів, які створюються та узгоджуються до проведення реорганізації. На нашу думку, для цього необхідно встановити строк – не пізніше ніж за 30 днів до передбаченої дати проведення загальних зборів акціонерів, які повинні прийняти рішення про реорганізацію. Така необхідність зумовлена тим, що найчастіше українські компанії ознайомлюють акціонерів із пакетом документів, які пропонується обговорити, на зборах, безпосередньо перед зборами чи у процесі їх проведення.

4. Підготовлені для реорганізації документи в відповідно до прийнятого загальними зборами акціонерів рішення повинні пройти експертизу незалежного аудитора, щодо економічної та правової коректності, а також обґрунтованості розрахованого коефіцієнта обміну акцій. Висновок аудитора має бути проголошений на загальних зборах акціонерів. Результати проведеної експертизи надають можливість акціонерам бути певними щодо повноти та достовірності підготовлених для реорганізації документів. Крім того, експертиза сприяє зниженню ризику можливих зловживань із боку менеджменту компанії, що реорганізовуються. Тим більше, що процес реорганізації характеризується тим, що кожені недоліки та помилки практично не мають шансів надалі бути виправленими. Оскаржувати реорганізацію в судових інстанціях дуже важко, а у деяких випадках просто неможливо [8, с.17].

Реорганізація юридичної особи створює складний юридичний склад, пов'язаний із прийняттям рішення про реорганізацію юридичної особи загальними зборами акціонерів,

визначенням обсягу правонаступництва у зв'язку із погодженням розподільчого балансу, переданням майна, майнових прав та обов'язків та реєстрацією шойно створеної юридичної особи. Вважаємо, що складний юридичний склад реорганізації виключає її ототожнення з угодою чи актом ненормативного характеру.

Процедурний характер реорганізації, складний юридичний склад, відсутність правових норм про недійсність реорганізації ускладнюють можливість оскарження реорганізації юридичної особи в судових інстанціях. Ні ЦК України, ні інші законодавчі акти нині не можуть визначити засади оскарження реорганізації, коло осіб, що мають право оскарження реорганізації, наслідки такого оскарження. Відсутня однорідність правозастосовної та судової практики у справах про визнання реорганізації недійсною.

Зважаючи на викладене вище вважаємо, що найбільш вірогідним є оскарження рішення загальних зборів акціонерів про реорганізацію. У разі, якщо рішення прийнято з порушенням вимог ст.ст.106, 159 ЦК України, ст. 59 ГК України, ст.41 Закону України «Про господарські товариства», порушує статут товариства, права та законні інтереси акціонерів, воно може бути визнано судом недійсним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР України. –2003. –№ 40-44. –Ст.356.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. // ВВР України. –2003. –№ 18 (№ 19-20, № 21-22). –Ст.144.
3. Роз'яснення Арбітражного суду України “Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із створенням, реорганізацією та ліквідацією підприємств” від 12.09.1996 р.
4. Закон України “Про господарські товариства” від 19.09.1991 р., № 1576-XII // ВВР України. –1991. –№ 49. –Ст.682.
5. Рішення ДКЦПФР “Про затвердження положення про порядок реєстрації випуску акцій та інформації про їх емісію під час реорганізації товариства” від 30.12.1998 р. // Урядовий кур'єр. –04.05.1999. –№ 18.
6. Закон України “Про цінні папери та фондовий ринок” від 23.02.2006 р., № 3480-VI // ВВР України. –2006. –№ 56. –Ст.768.
7. Коваль А. Оскарження реорганізації акціонерного товариства // Юридична практика. –2005. –№ 6. –С.27-28.
8. Єфименко А.П. Як нам реорганізувати акціонерне товариство // Юридична практика. –2001. –№ 38. –С.17.

Зубатенко О.М. Проблеми захисту прав акціонерів під час створення акціонерних товариств шляхом реорганізації // Форум права. -2007. -№ 1. –С.89-93 [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2007-1/07zomtsr.pdf>

Виконаний критичний аналіз реорганізації акціонерних товариств і вказані проблеми означеного процесу; наведені можливі засоби захисту прав акціонерів.

Зубатенко Е.Н. Проблемы защиты прав акционеров во время создания акционерных обществ путем реорганизации

Выполнен критический анализ реорганизации акционерных обществ и указаны проблемы обозначенного процесса; приведены возможные средства защиты прав акционеров.

Zubatenko E.N. Problems in protection of shareholders rights during creation of joint-stock companies by reorganization

The critical analysis of reorganization of joint-stock companies is executed and problems of the designated process are specified; possible means of protection of shareholders rights are given.